

TÜRKLERDE ANIT MİMARİSİNİN BİR ÖRNEĞİ; KONYA ATATÜRK ANITI

Osman Nuri DÜLGERLER, Tülay KARADAYI YENİCE

Selçuk Üniversitesi, Müh.-Mim. Fakültesi, Mimarlık Bölümü, 42031, KONYA

duelgerler@selcuk.edu.tr, tkaradayi@selcuk.edu.tr

ÖZET: Toplumlar, yaşantıları boyunca, sürekli anımsanmak ve anımsatmak gereğini duyduğu her şeyi simgelemek istemişlerdir. Bu simgelemeği isteği, zamanla anıt olarak karşımıza çıkmıştır. Anıtların biçim ve nitelikleri, değişen dünya ile birlikte değişmiş ve yenilenmiştir. Bu süreç içerisinde, toplumların kültür değişikliklerinin izlenebileceği en önemli unsurlardan biri olmuşlardır. Zaman onlara, yaptıkları dönemin özelliklerini barındırma ve anlatabilme görevini yüklemiştir. Anıt, gelişen toplumsal anlayışla, sadece tek bir yapı olma anlayışının değişmesini sağlamış, geçmişten kalan küçük bir buluntu, yaşam içinde varolan bir yerleşme merkezi olarak da düşünölmeye başlanmıştır. Zaman kavramı ile var olan anıt geleneği, köklü bir tarihe sahip Türklerde de görölmektedir. Türklerde anıt zaman içerisinde farklı biçimler ve özellikler göstermiş, toplumsal, dini, siyasi ve ekonomik gelişmelerle değişmiştir. Türkler gittikleri her yerde dönemlerinin özelliklerini yöresel bir bütünlük içerisinde anıtlatmışlardır. Konya Atatürk Anıtı'nda, son Osmanlı dönemi Neo-Klasik anıt anlayışı ile Cumhuriyetin ilk yıllarındaki anıt-heykel anlayışının bir sentezi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle de Konya Atatürk Anıtı'nın incelenmesi, dönemin mimarisine ve anıt anlayışına ışık tutması açısından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Anıt, Ziraat Abidesi, Mimar Muzaffer, I. Ulusal Mimarlık Dönemi, Konya Atatürk Anıtı.

The Example of Turkish Monument Architecture: Konya Atatürk Monument

ABSTRACT: During their life times, societies have always wanted to symbolize everything that constantly required remembering or being remembered. That kind of desire to symbolize came out as monuments in the course of time. Monuments have always changed and renewed as with the changing world. During this process, it has been one of the most important components to monitor the cultural changes of societies. Time has attributed them the characteristics such as holding the traits of construction period and describing this peculiar time. Along with developing societies, monuments have lost their characteristic as the only single structure and they have been considered as small finds from the past as well as settlements that exist in real life. The tradition of monument together with the concept of time has shown itself in Turks that have roots deep in history. Monuments in Turkish civilizations have exhibited different characteristics in the course of time and changed with social, religious, political and economic developments. Turkish people reflected the characteristics of the term in a regional integrity to make monuments everywhere they went. The Atatürk Monument in Konya in Neo-Classic Age style appears as the synthesis of monument-statue approach in the early Republic Years. Therefore, the study of Konya Atatürk Monument is important in terms of shedding light on the monument understanding as well as the architecture of the term.

Keywords: Monument, Ziraat Abidesi, Architect Muzaffer, First National Architectural Period, The Atatürk Monument Konya.

GİRİŞ

Toplumların ve kişilerin yaşantısında; olaylara, kişilere, yapılar, kavramlara ve objelere çeşitli nedenlerle simgeleştirilme eylemi, kültür dediğimiz olgunun en ilginç yönlerinden biri sayılabilir. Oluşturulan simgelerin sayıca sınırlı, fakat kültür tanımı açısından büyük bir bölümünü ise "Anıt"lar oluşturur.

Türkçe sözlüklerde anıt; *"tarihsel bir özelliği olan büyük ve önemli bir olayı, ulusça sevilen, sayılan, tarihe geçmiş bir kimseyi gelecek kuşaklara tarih boyunca anımsatmak için yapılan ya da dikilen, göze çarpacak büyüklükte, simge niteliğinde yapı, yontu, gömüt, sütun ya da benzeri bir yapıt"* olarak tanımlanır (Anonim,1998).

Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (International Council on Monuments and Sites-ICOMOS) ise anıtı, *"Tarih, sanat, veya bilim açısından, istisnai düzeyde evrensel bir değere sahip mimari eserler, anıtsal değerdeki heykeltıraşlık veya resim eserleri, arkeolojik nitelikteki parça veya yapılar, kitabeler, mağara veya parça toplulukları"* olarak tanımlamıştır.

Anıt, dilimize *"bir şeyin anılması anlamına gelen anmak"* fiiline bağlı olarak girmiştir. Osmanlıca'da ise anıt; sonsuz, ebedi anlamına gelen "Abid" kökünden gelen "Abide" sözcüğü ile isimlendirilmektedir.

ANIT KAVRAMININ TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE GELİŞİMİ

İnsanoğlunun anımsatma gereğini duyduğu ilk şey ölümler olmuştur. İlk mezar antlarından başlayarak, insanlar geleceğe yönelik mesaj vermek istemişlerdir (Kuban, 1973). Anıt mezar yapımı ile geleceğe mesaj verme kaygısını, daha sonraki dönemlerde anıt heykel yapımı süreci izlemiştir. Topluma açık alanlara anıt dikme geleneği ise Yunan uygarlığının klasik döneminde başlamıştır. Klasik Yunan döneminde ve Helenistik dönemde agoralar, tapınaklar, tiyatrolar gibi alan ve yapılar konulan anıt heykeller; dini, sosyal ya da politik işlevlere sahip objeler olmuşlardır. Roma döneminde imparatoru sütun üzerinde, ayakta veya at üzerinde gösteren heykeller kamu alanlarına dikilmektedir. Bizans döneminde de, Roma geleneğinin devamı olarak, imparatorların anıt heykelleri forumlara yerleştirilmiştir. Avrupa'da Rönesans ile birlikte atlı heykel

eserler yeniden ortaya çıkmıştır. Bu dönemde imparatorlar dışında önemli kişilerin heykellerinin yapılmasına da başlanmıştır. Bu anıtlar, resmi ya da kamusal yararlılıklar gösteren önemli kişilerin anısına dikiliyordu (Osma, 1998).

16. yy ortalarından itibaren anıt heykeller, anıtlar için düzenlenen özel meydanlara dikilmeye başlanmıştır. Atlı anıt heykeller, Rönesans'ta da otoritenin ve kalıcılığın simgesi olarak değerlendirilmiştir [4]. Rönesans'tan sonra, atlı anıt heykel anlayışı tüm Avrupa'ya yayılmıştır. Barok döneminde de Fransa kralları kendi heykellerini yaptırmışlardır (Osma, 1998).

19.yy ortalarından itibaren tarihi ünü olan kişilerin anısına anıtlar yapılmaya başlanmıştır. Fransa'da ihtilalle birlikte özgürlük, kardeşlik, eşitlik gibi kavramlar kamu heykellerinin konusunu oluşturmuştur (Ceyson, 1996).

Türklerde Anıt Kavramının Gelişimi

Sınırları ve boyutları ne olursa olsun, bir anıtın yüklendiği anlamlar, zaman içinde farklılaşmaktadır. Bunda yapılma gereksinimdeki tutarlılığın yanı sıra, ifade ve görünüş güçlülüğünün de önemi büyüktür. İnsanların geçmişi aydınlatma çabaları arttıkça, boşluklar sağlam bilgilerle dolmaya başlamıştır. Geçmiş giderek aydınlanan uluslardan biri de Türklerdir.

Türklerde anıt geleneğinin Göktürkler dönemine kadar uzandığını arkeolojik kalıntılardan öğrenmekteyiz. Orta Asya'da, Orhun Vadisi'nde, Göktürkler döneminden kalma Türk dili, tarihi ve sanatı açısından büyük önem taşıyan, üzerinde yazıtların da yer aldığı taş anıtlar ve mezar taşları (balballar) bulunduğunu göstermektedir. Göktürklerde anıt, düşmanlarla yapılan savaşları, büyüklerin mezarlarını simgeleştirme isteği olarak belirmektedir. Taştan insan biçimli heykeller olan balballar, ölünün hatırasını yaşatan mezar taşı anıtlardır(Sözen, 1973).

Uygur devletinde de anıt kavramı güçlü bir şekilde görülmektedir. Uygurlar da anıtlar daha çok Budizm etkisindeki dini yapılarıdır. Bunlardan tapınaklar özellikle Stupalar, daha sonra İslam dönem mezar anıtları türbelere kaynaklık etmiştir. X.yy.dan itibaren Müslümanlığın Türkler arasında güçlenmesi,

mezarları anıtlarlaştırma geleneğinin başka biçimlere bürünerek yaşamasını gerektirmiştir. Kişilerin mezarlarını simgeleştirme, Karahanlı, Gazneli, Büyük Selçuklular, Anadolu Selçuklu döneminde yaygınlık kazanmış ve birbirinden ilginç mezar anıtlarının yapılması ortamı sağlanmıştır (Sözen, 1973). Anadolu'da, Selçuklu ve Beylikler döneminde, XI. yy.dan itibaren Diyarbakır, Konya gibi kentlerin ünlü kale kapıları, ilginç köşeleri, insan ve hayvan kabartmaları ile zenginleştirilmiştir.

Osmanlı döneminde ise anıtsal yapılarla, ilginç türbelerle karşılaşılmasına rağmen; Selçuklu ve Beylikler döneminin insan, hayvan, kuş vb. figürlü kale kapıları, mezar taşları giderek azalmış soyut anlatımlı taş işçiliği önem kazanmıştır. Geometrik ve bitkisel motifler, kabartma olarak mimari yüzeylerde kullanılmıştır. Ancak, Osmanlı mezar taşları, o mezarda yatan kişinin sosyal durumunu gösteren bir anıt niteliğine bürünmüşlerdir. Osmanlı döneminde, devletin büyüklüğü, önemi, bir olayın ardından o olayı toplumun belleğine sindirecek olan simgesel değerler; daha çok işlevsel nitelik taşıyan anıtsal yapılarla sağlanmıştır. Kanuni Sultan Süleyman'ı simgeleyen, adına yapılan anıt türbesi kadar yaptırdığı Süleymaniye Cami'si olmuştur (Sözen, 1973; Tansuğ, 1986).

XIX. yy sonu, XX. yy ilk çeyreği içinde başta İstanbul olmak üzere Osmanlı kentlerinde bazı anıtların yükseldiği görülmektedir. Bu anıtlar içerisinde en ilginç; 31 Mart olaylarını simgeleştirmek amacıyla İstanbul'da 1909 yılında proje yarışmasıyla inşa edilen Abide-i Hürriyet'tir. Devrin ünlü mimarlarından olan Kemalettin, Vedat, Konstantin Kiryaki, ve Muzaffer Bey'lerin katıldığı yarışma sonucunda, Muzaffer Bey'in projesi birinciliği kazanarak uygulanmıştır (Sözen, 1973). Abide-i Hürriyet büyük bir şehirde yapılmış ilk milli anıt olması sebebiyle de ayrıca önem kazanmıştır (Resim 1).

Daha sonra yine İstanbul Fatih'te 1912 yılında Mimar Vedat'ın yaptığı Hava Şehitleri Abidesi, Mimar Muzaffer'in Konya'da Ziraat Abidesi ve diğer kentlerdeki anıtlar sıralanabilir. Bu süreci Sanayi-i Nefise Mektebi'nde (Güzel Sanatlar Akademisi) heykel derslerinin başlanması ve kentlerde açılan meydanlara anıtların dikilmesi izlemiştir (Sözen, 1973).

Resim 1. İstanbul Abide-i Hürriyet.
Picture 1. Istanbul Monument of Freedom.

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte kent meydanlarına Cumhuriyet öncesi yapılmış olan Abide-i Hürriyet ve Konya Ziraat Abidesi gibi anıtların yanı sıra, anıt heykeller de dikilmeye başlanmıştır. Bu anıtların büyük bir bölümünü, Atatürk'ü, Cumhuriyetin kuruluşunu ve halkın gösterdiği yaralılığı simgelemeyi amaçlayan eserler oluşturur. Cumhuriyet döneminin ilk anıtı, Atatürk'ün önerisiyle Mimar Arif Hikmet Koyunoğlu'na yaptırılan Dumlupınar Şehit Sancaktar Mehmetçik Anıtı'dır. Kent yerleşimi dışında yer alan eser anıt heykellere geçiş örneği olarak nitelendirilebilir (Osma, 1998) (Resim 2).

Resim 2. Dumlupınar Şehit Sancaktar Mehmetçik Anıtı.
Picture 2. Dumlupınar Monument of Şehit Sancaktar Mehmetçik.

Bununla birlikte Cumhuriyet rejimini anlatan anıtların yapımına gereksinim duyulmuştur. Ne var ki, kent meydanlarına uygulanacak ilk anıt heykelleri yapacak yeterli

Türk heykeltıraşlar olmadığı için ilk Cumhuriyet Anıtları Avrupalı sanatçılara yaptırılır. H. Krippel (Avusturya), P. Canonica (İtalya), Thorak ve Harak (Almanya) ilk Cumhuriyet anıtlarını yapan batılı sanatçılar olmuşlardır (Gezer, 1973).

H. Krippel tarafından 1925 yılında yapılan ve İstanbul Sarayburnu Parkı'na dikilen Atatürk heykeli ise, Cumhuriyet'in ilk figürlü anıtıdır. Krippel bundan sonra Ankara Ulus Meydanı Atlı Atatürk, Samsun Atlı Atatürk, Afyon Zafer ve *Konya Atatürk* Anıtlarını yapmıştır. İtalyan heykeltıraş Canonica ise 1927-1932 yılları arasında uygulamalar yapmış ve son olarak İzmir Atlı Atatürk Anıtı'nı yapmıştır (Osma, 1998).

Savaşın sona ermesi büyük kurtarıcıyı ve savaşın trajik sahnelerini temsil eden bu anıtların meydanlarda görülmesi halkta büyük bir heyecan yaratır. Bu sebepten bu anıtları yaptıranların ve izleyenlerin anıtların başarı ya da başarısızlığını, sanatsal yönünü düşündükleri söylenemez. Oysa bu anıtları çoğunluğu, anıtsal ve sanatsal yönden dönemin sanat otoritelerinden başarısızlık yönünde eleştiri alırlar (Tansuğ, 1986).

1930'lu yıllara gelindiğinde ise, Türk anıtlarını ancak Türk ulusundan, ulusal sanatı yaratabilecek kişilerin yapması gerektiği fikri kabul görür. Böylece Türk heykeltıraşlar devreye girerler. Bu alanda ilk uygulamayı, 1932 yılında Menemen Şehit Kubilay Anıtı'nı yapan Raşit Aşir Acudoğlu verir.

Genel olarak Cumhuriyet döneminde yapılan anıtlarımıza bakacak olursak, anıtların çoğunlukla geçmiş yüzyılımızın abartılmış anlatımından kurtulamadığı sonucuna varırız. Anıtlarda heykellerin anlattıkları olayı, veya kişiyi fazla zorlamalarla yansıtmaya çalışmaları, asıl verilmek istenenin yok olmasına neden olmuştur. Bulunduğu çevreyle ilintisi, anlatım gücü yetersizdir (Sözen, 1973). Oysa anıt, içinde bulunduğu çağa uygun, çevresine belirli bir olay yada kişiyi sürekli anımsatmak ve yaşatmak için yapılmalıdır.

KONYA ATATÜRK ANITI

Cumhuriyet'in ilanından sonra, Milli Mücadeleyi ve Ata'yı anlatan anıtların kent meydanlarına dikilmesi fikri gelişmiştir. Bu amaçla Konya Belediye Meclisi Ata'nın

heykelinin Konya kentinde de yer almasına karar vermiştir. Anıtın yer seçimi için ise kentin batısında yer alan ve dönemin kent girişi niteliğine sahip istasyon ile kent merkezini bağlayan istasyon caddesi uygun bulunmuş; bu alan üzerinde yer alan Konya Ziraat Abidesi'nin de kaide olarak kullanılmasına karar verilmiştir.

Konya Ziraat Abidesi

Atatürk heykeline kaide olarak kullanılmasına karar verilen, Konya Ziraat Abidesi, 1915-1917 yılları arasında, Konya valisi Muammer Bey'in girişimleri ile ziraat alanında büyük yararlılıkları görülen Konyalı kadınlar için bir anıt olarak planlanmıştır (Osma, 1998).

Konya Ziraat Abidesi, Birinci Ulusal Mimarlık Akımının en ünlü mimarlarından olan Mimar Muzaffer Bey tarafından yapılmıştır. Abide-i Hürriyet mimarı olarak tanınan Mimar Muzaffer Bey, 1883 yılında İstanbul'da doğmuş, İptidai ve Rüştüye öğrenimini İstanbul'da yapmış, Halıcıoğlu'nda Mühendishane-i Berre-i Hümayun'un yanında ki Hendese-i Mülkiye Mektebine devam etmiştir (Sözen ve Dülgerler, 1978). Burada Yusuf Razi Demirel'in dikkatini çekmiştir. Muzaffer Bey'i kardeşi Mimar Vedat Tek'e tavsiye eden Yusuf Razi, O'nun dönemin ünlü mimarı olan Vedat Tek'in yanında çalışmasını sağlamıştır (Sözen ve Tapan, 1973).

Abide-i Hürriyet'in yapımından sonra Posta ve Telgraf Nezaret Mimarlığından ayrılan Mimar Muzaffer Bey, Konya Valisi Hüsnü Bey'in çağrısı üzerine Vilayet Başmimarlığı görevinde bulunmak üzere Konya'ya gelmiştir (Sözen ve Dülgerler, 1978). Osmanlı mimarisinin son döneminde, yaptığı çok yönlü çalışmalarla ve ilginç sanatçı kişiliği ile karşımıza çıkan Mimar Muzaffer Bey yaşamının belki de en önemli ürünlerini Konya'da vermiştir.

1914 yılında Konya'ya gelen Mimar Muzaffer, ön çalışmaları başlamış olan Dar-ül Muallimin ve Dar-ül Muallimat yapıları için gerekli kişileri yetiştirmeye çalışmıştır (Resim 3,4). Mimar Muzaffer'in Dar-ül Muallimin'in ardından Konya Harası'nı oluşturmakla görevlendirildiği, bunların yanı sıra daha önce temelleri atılan, yarım bırakılan Dar-ül Muallimat'ın tamamlanmasında çalıştığı bilinmektedir (Sözen ve Dülgerler, 1978).

Resim 3. Konya, Dar-ül Muallimin / Gazi Lisesi.
Picture 3. Ghazi Highschool.

Resim 4. Konya, Dar-ül Muallimat/ Kız Öğretmen Lisesi
(Günümüz S.Ü.Rektörlük Hizmet Binası).
Picture 4. S.U. Rectorate Service Building.

Mimar Muzaffer Bey'in Atatürk Anıtı kaidesi olarak kullanılan Ziraat Abidesi; Konya'nın bir ziraat memleketi olması nedeniyle, bunu sembolize eden kağnı, buğday, başak demetleri ve birkaç köylü bulunan abide kompozisyonunu hazırlayıp istasyon yolu üzerine inşa ettirmeyi planlaması ile yapılabilmektedir (Resim 5). Mimar Muzaffer Bey planını devrin resmi makamlarına sunmuş, plan ve teklif beğenilmiş ve derhal inşasına başlanmıştır. Bir hayli de inşası ilerlemesine rağmen; Birinci Dünya Savaşının başlaması ile bazı maddi ve manevi nedenlerle inşası durdurulmuştur (Anonim, 1973). 1920 yılında Vali Muammer Bey'in ölümü üzerine proje tamamlanamadan sona ermiştir (Gezer, 1984).

Resim 5. Konya Ziraat Abidesi
(Haşim Karpuz Arşivi)
Picture 5. Konya Monument of Agriculture.

Ziraat Abidesi'nin Atatürk Anıtı'na Dönüştürülmesi

Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte, ülkede gerek yeni düzen yerleştirilmesi, gerekse ulusal bilincin uyandırılıp güçlendirilmesi düşüncesinden hareketle büyük kentlerin meydanlarına kurtuluş sonrası cumhuriyet ve ilkelerini konu alan anıtların yapılmasına ideolojik olarak gereksinim duyulmuştur. Bu amaçla 1924 yılında Konya Belediye Meclisi yarım kalan abidenin tamamlanması ve üzerine de Atanın heykelinin dikilmesine karar vermiştir (Anonim, 1973).

Ancak bu dönemde bu anıtları yapacak yetkinlikte yetişmiş Türk heykeltıraşlar olmadığı için anıtı, adını İstanbul Sarayburnu'ndaki Atatürk Anıtı yapımı ile duyurmuş olan Avusturyalı heykeltıraş H.Krippel tarafından yapılması kararı alınmıştır (Osma, 1998).

1883 Viyana doğumlu olan H.Krippel, Viyana Güzel Sanatlar Akademisinde heykel eğitimi almış ve çalışmalarına 1918 yılında başlamıştır. Krippel'in adını duyurması, İstanbul ve Konya Atatürk Anıtları ve Ankara Ulus Zafer anıtları ile olmuştur. Krippel, Konya'ya zamanın Belediye Başkanı Kazım Gürel'in daveti ile gelmiştir. Heykelin oturtulacağı Ziraat anıtında araştırmalar yapmıştır. Daha sonra Viyana'da heykelin yapımına başlamıştır (Osma, 1998).

Konya Atatürk Anıtı 29 Ekim 1926 da Cuma günü üzeri beyaz atlas ve bayrak sarılı olarak açılışa hazırlanmış ve büyük merasimle açılışı yapılmıştır (Anonim, 1973) (Resim 6). Törene

Vali İzzet Bey, Belediye Başkan Vekili Nuri Bakkalbaşı, Konya milletvekili Kazım Hüsnü, Kolordu Komutanı Naci Eldeniz, Cumhuriyet Halk Fıkrası Müfettişi İsmail Hakkı Beyler, askeri ve sivil erkan, okullar ve vatandaşlar katılmışlardır. Nuri Bakkalbaşı konuşmasının ardından anıtı açmıştır. Bu sırada heykelin iki yanında, iki genç kız beyaz tüller içerisinde yer almışlardır. Bu kızlardan biri "Hürriyet" i diğeri "Cumhuriyet" i temsil etmişlerdir (Gezer,1984) (Resim 7).

Resim 6. Konya Atatürk Anıtı Açılış Töreni
(Haşim Karpuz Arşivi)

Picture 6. Opening ceremony of The Atatürk Monument Konya.

Resim 7. Konya Atatürk Anıtı (Haşim Karpuz Arşivi)

Picture 7. The Atatürk Monument Konya.

Anıtın Tanımı

Kentin batısında, istasyon caddesi üzerinde, 650 cm yüksekliğindeki kaide ve 280cm boyundaki bronz heykelden oluşan Konya

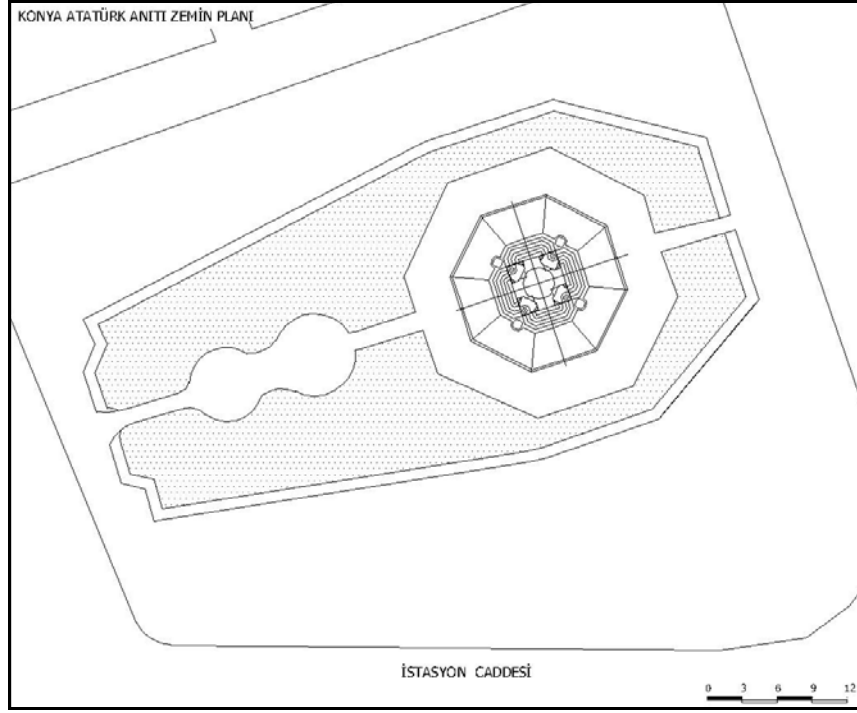
Atatürk Anıtı; Amber Reis Cami'nin güneyinde, Konya Lisesinin güneybatısında, Devlet Su İşlerinin kuzeyindeki alanda yer almaktadır (Şekil 1).

Kaide olarak kullanılan ziraat anıtı; her bir kenarı 585 cm uzunluğunda, 123 cm. derinliğinde, 20 cm. taş korkuluk kalınlığı olan sekizgen planlı havuzun içerisinde oluşturulan, 96 cm yüksekliğinde bir platformun üzerine yapılmıştır (Şekil 2). Bu sekizgen platformun yüzeylerinde, 48,5 cm derinliğinde, 98,5 cm eninde ve 68 cm yüksekliğinde nişler bulunmaktadır. Platformun birinci basamak seviyesinde köşelerde iç çapı 122 cm olan, küçük havuzcuklar bulunmaktadır. Dört cephede taç kapı şeklinde tasarlanmış anıta, her yönden 6 basamaklı merdivenlerle ulaşılmaktadır. Bu merdivenlerin rıhtlarının her birinin yüksekliği 17,5 cm'dir. Sadece son rıht 16,5 cm yükseklikte yapılmıştır (Şekil 3). Merdivenlerden çıkıldıktan sonra, kare planlı anıta ulaşılmaktadır. Karenin kenarlarının uzunluğu 451 cm dir. İçi boş olan anıtın kare biçimli ayakları 150 cm uzunluktadır. Bu kare ayaklar pahlanarak "L" planlı köşe ayaklara dönüşmektedir (Resim 8).

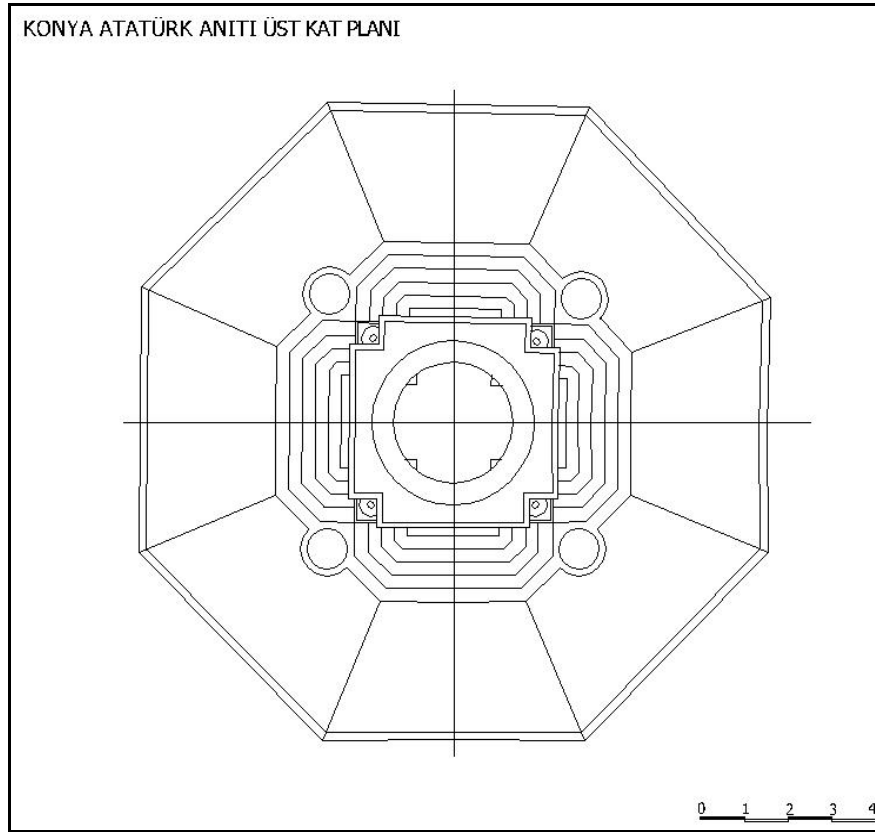

Resim 8. Konya Atatürk Anıtı.

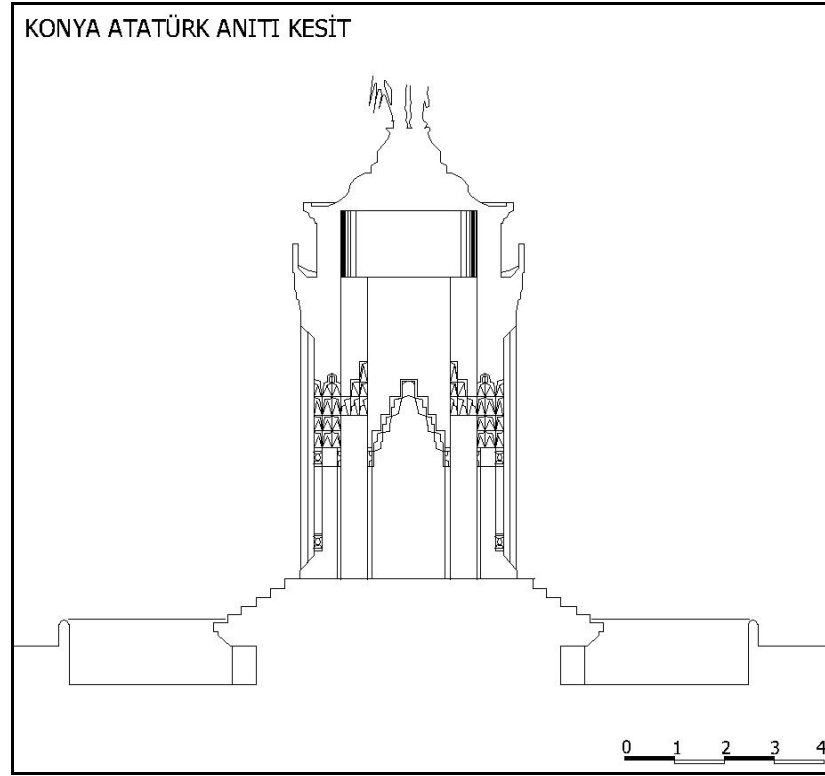
Picture 8. The Atatürk Monument Konya.

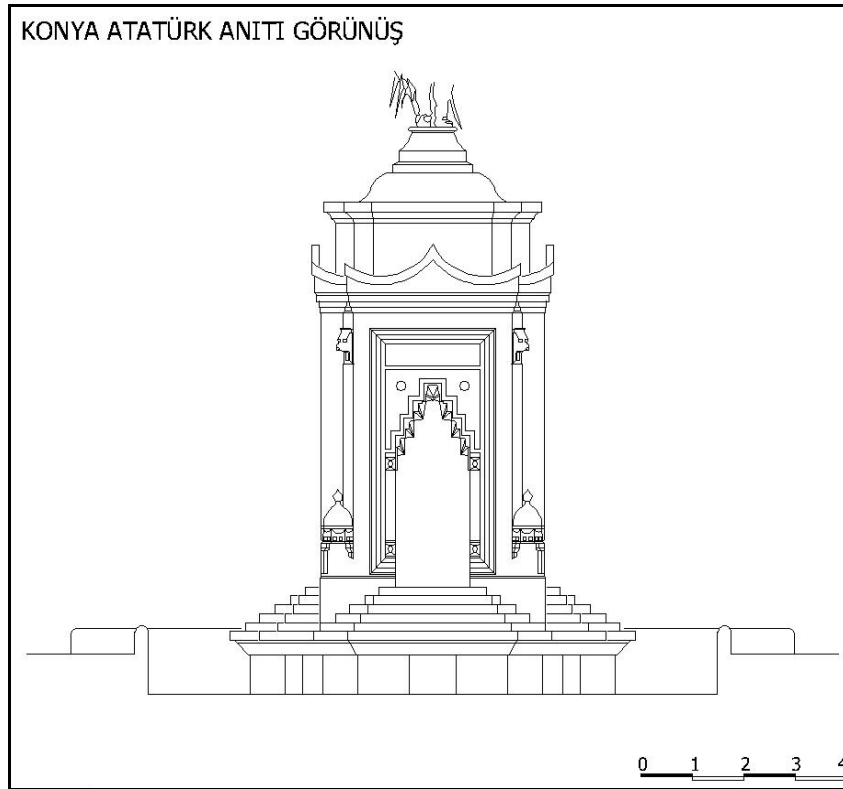
Şekil 1. Konya Atatürk Anıtı Zemin Planı
Figure 1. Konya Atatürk Monument, Ground Floor Plan.

Şekil 2. Konya Atatürk Anıtı Üst Kat Planı
Figure 2. Konya Atatürk Monument, Upper Floor Plan.

Şekil 3. Konya Atatürk Anıtı Kesiti.
Figure 3. Konya Atatürk Monument, Section.

Şekil 4. Konya Atatürk Anıtı Görünüşü.
Figure 4. Konya Atatürk Monument, Façade.

Anıtın köşelerinde altta âlemlı kubbecikler ve üst kısımlarında aslan başlı fiskiyeler bulunmaktadır (Resim 9). Çeşitli motiflerle süslü, köşe kubbecikler bir mimari yapının kubbesi gibi ele alınmış altta köşeler pahlanarak çokgen kasnaklar oluşturulmuştur. 33,5 cm'lik geçiş bölgesinden sonra diyogonal ve iç içe geçen kare motiflerin yer aldığı, 15 cm kalınlığında band gelmektedir. 18 cm boşluktan sonra Osmanlı Dönemi süslemelerinde görülen baklava dilimlerinin yer aldığı 6,5 cm kalınlığında ikinci band bulunur. Bu bandan sonra kubbe başlamaktadır. Kubbenin üzerinde Selçuklu ve Osmanlı Dönemi mimarisi taş işçiliğinde kullanılan salbekli şemse, ucunda lale (palmet) motifi ile bitirilir. Bu motifte Mimar Muzaffer Bey'in yorumu ön plana çıkmaktadır. Son olarak, Selçuklu ve Osmanlı bezemesinde kullanılan balıksırtı motifi işlenmiş âlem ile kubbecik son bulmaktadır. Kubbeciklerin üzerinde üst kotlarda yer alan aslan başlı fiskiyeler ise Antik Roma döneminde görülen bir süs öğesidir. Bu fiskiyeler anıta Mimar Muzaffer Bey tarafından yapılmamıştır. Eski resimlerinde de, Ziraat Abidesi'nin köşelerinde bu aslan başları görülmemekte, 1926 yılında Atatürk Anıtı kaidesine dönüştürüldükten sonra yapıldığı görülmektedir. Bu değişimi Belediye Fen Memuru Mimar Falih Ülkü yapmıştır. Bu anıtın güneydoğusunda yer alan aslan başı fiskiyesinin hemen üzerinde bulunun Osmanlıca Kitabede de belirtilmektedir. Sekizgen havuzun su ile doldurulması, devri daim ile bu fiskiyelerden alt kısımdaki havuzcuklara suyun gelmesi oradan da tekrar suyun havuza akması düşünülmüştür. Bu uygulama aslan başları konmadan önce yapılmış olsa da sonraki yıllarda, boruların tahrip olması ile tekrar hayata geçirilememiştir.

Yapının taç kapılarına bakıldığında ise, Rumi motiflerin çokluğu görülmektedir. Taç kapıların giriş kısımlarında 210 cm yüksekliğinde sütunçelerde, altta ve üstte 35 cm yüksekliğinde vazo figürü, aralarda 140 cm uzunluğunda hançer biçimli palmetler bulunmaktadır. Burada vazo içerisinden çıkan çiçekler motifinin, Mimar Muzaffer Bey tarafından sütunçelere işlendiği görülmektedir. Bu fikir özellikle İlhanlı taş işlemeciliğinde öne çıkmış ve uygulanmıştır. Sütunçelerin ve taç

kapının etrafında Selçuklu taş işçiliğinde görülen boş, kavisli ve motifli bordür sırası dönmektedir. Bu sıra anıtta, 8 cm boş, 6 cm kavis, 3,5 cm boş, 12 cm Rumi motif ve 2,5 cm boş olarak sıralanmaktadır (Şekil 4).

Resim 9. Konya Atatürk Anıtı, Kubbecik Detayı ve Aslan Başlı Fiskiye.

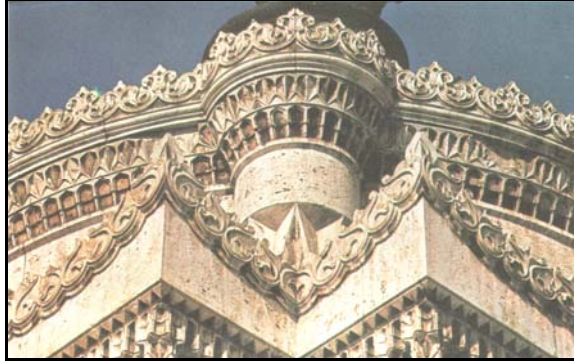
Picture 9. The Atatürk Monument Konya, Cupola Detail And Lion Head Fountain.

Taç kapılarda sütunçelerin üzerlerinde, mukarnaslı kemer bulunmaktadır. Taç kapıların alınlıkları büyük Rumi motiflerle süslenmiştir. Motiflerle birlikte alınlıkta iki adet de çini kabara yer almaktadır. Bu kabalar lacivert seramikten yapılmış ve süslemesizdir. Anadolu Selçuklu Mimarisinde Taç Kapılarda görülen kabaların işlevleri, boş alanların yalınlığını biraz olsun hafifletebilmektir. Dikdörtgen formlu bu taç kapının üzeri üç sıra mukarnaslı silme ile bitirilmektedir. Anıttaki mukarnas işlemciliğine bakıldığında ise Osmanlı dönemi özelliklerinin uygulandığı görülmektedir (Resim 10).

Mukarnaslı silmenin üzerinde, kavisli üçgen alınlık gelmektedir. Alınlığın üst kısmında iki Rumi motifin birleşmesiyle oluşan palmet motifleri yer almaktadır. Daha sonra köşelerde yarım plastr bulunan kasnak gelmektedir. Kasnağın üzerinde Osmanlı mukarnasları bulunmaktadır. Mukarnaslardan sonra Rumi motiflerle kasnak bitirilmiştir. Son olarak da kasnağın üzerinde Selçuklular döneminde külahların üzerinde kullanılan ters palmetlerle bezenmiş yalancı kubbe ile abide sonlanmaktadır (Resim 11). Neo-Klasik dönemde öne çıkan bir kullanım şekli olan yalancı kubbe, dışarıdan hissedilmekte fakat iç mekâna yansımamaktadır.

Resim 10. Konya Atatürk Anıtı, Taç Kapı.
Picture 10. The Atatürk Monument Konya, Portal.

Resim 11. Konya Atatürk Anıtı, Detay.
Picture 11. The Atatürk Monument Konya, Detail.

Atatürk Heykeli

Abidenin üzerinde ayakta, askeri kıyafet içerisinde; tasvir edilen Atatürk heykeli, üç bölümlü silindirik kaide üzerinde durmaktadır. Heykeltıraş Krippel, bu silindirik kaidenin üzerine anıt ile uyum sağlaması için Rumi motifler işlemiştir. Atatürk heykel kompozisyonunda ise asker kimliğiyle öne çıkartılmıştır. Atatürk mareşal üniformasıyla ve onu saran bir pelerin içerisinde ayakta durmaktadır (Resim 12).

Atatürk, sağ eliyle ileriye uzanmış ve yerden çıkmak da olan buğday başaklarına

dokunmakta, sol eli ile yay şeklinde ucu yere değen kılıcın kabzasını kavramış biçimde tasvir edilmiştir. Buradaki buğday başakları abidenin ilk fikrine uygun olarak Konya'nın ziraat memleketi olmasından dolayı seçilmiştir.

Resim 12. Konya Atatürk Anıtı, Atatürk Heykeli.
Picture 12. The Atatürk Monument Konya, Sculpture of Atatürk.

SONUÇ

Konya Atatürk Anıtı, mimarlık tarihimizde, Birinci Ulusal Mimarlık ve Cumhuriyet dönemlerinin anıt yapım geleneğinin, iyi bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Atatürk heykelinin, yapıya sonradan eklenmesi abide ana fikrini değiştirmemiş; aksine yeni bir yaklaşımla eski kurgu güçlendirilmiştir. Heykelin yapımı sırasında Abidenin ilk fikrine sadık kalınarak, Konya'nın ziraat memleketi olması, Krippel tarafından Atatürk figürüne buğday başakları eklenerek öne çıkarılmıştır. Krippel yine Atatürk heykelinin oturduğu silindirik kaideyi rumi motiflerle süsleyerek, Ziraat Abidesi ile uyum aramıştır.

Anıtın kaide kısmını oluşturan Ziraat Abidesinde ise, Mimar Muzaffer Bey Selçuklu dönemi, Beylikler dönemi ve Osmanlı dönemi yapı öğelerini, taş işçiliğinin bezeme örneklerini kullanmıştır. Ancak bu bezemeleri kullanırken, kendi yorumunu katmış ve bezemeye gerektiği oranda yer vermiştir. Kubbeciklerdeki

palmetlerde, sütunçedeki vazı ve çiçek kompozisyonunda, kavisli alınlıktaki palmetlerde Mimar Muzaffer Bey'in yorumu ön plana çıkmıştır. Mimar Muzaffer Bey, Neo-Klasik dönemin bütün özelliklerini Konya Ziraat Abidesi'nde büyük bir ustalıkla göstermiştir.

Mimar Muzaffer Bey, yaşamı boyunca, çok güç koşullarda çalışmasına rağmen, yapıtlarındaki titiz çalışma anlayışını Konya

Ziraat Abidesi'nde de göstermiştir. Ziraat Abidesi'ndeki anıt yaklaşımı, ona gösterdiği özen, abide fikrindeki düşünce ve ona uygun çözümler Mimar Muzaffer Bey'in titiz çalışmasının sonucudur. Mimar Muzaffer Bey, bunları yaparken ustalığını, mimarlığını ve sanatını kullanarak, dönemin en iyi mimarlarından biri olduğunu topluma kanıtlamıştır.

KAYNAKLAR

- Anonim.** (1973). Konya 1973 İl Yıllığı, Konya, Yeni Kitap Basımevi.
- Anonim.** (1998). Türkçe Sözlükler Dizisi: Cilt 1. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Ceyson, B.** (1996). Sculpture. Köln.
- Gezer, H.** (1973). Cumhuriyetimizin 50 yıllık Döneminde Türk Heykeli, Kültür ve Sanat, **2**, 38-54.
- Gezer, H.** (1984). Cumhuriyet Dönemi Türk Heykeli, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Karadayı, T.** (2004). Konya Atatürk Anıtı, Yüksek Lisans Semineri, Konya, S.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Kuban, D.** (1973). Anıt Kavramı Üzerine Düşünceler. Mimarlık, **7**, 5-6.
- Osma, K.** (1998). Cumhuriyet Dönemi Anıt Heykelleri (1923-1946). Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Önder, M.** (1989). Atatürk Konya'da, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi.
- Sözen, M. ve Tapan, M.** (1973). 50 Yılın Türk Mimarisi, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Sözen, M.** (1973). Türklerde Anıt. Mimarlık, **7**, 7-20.
- Sözen, M. ve Dülgerler, O.N.** (1978). Mimar Muzaffer'in Konya Öğretmen Lisesi, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi, **4**, 1, 117-134.
- Tansuğ, S.** (1986). Çağdaş Türk Sanatı, İstanbul: Remzi Kitapevi.

